

NIEUWSTE GESCHIEDENIS

G. Harinck, H. Krabbendam, ed., *Breaches and bridges. Reformed subcultures in the Netherlands, Germany and the United States* (VU studies on protestant history IV; Amsterdam: VU Uitgeverij, 2000, 166 blz., ISBN 90 5383 695 0).

In Nederland verkreeg de Hervormde Kerk in 1816 een Reglement van koning Willem I. Uit protest tegen deze kerkorde en uit de wens terug te keren naar de Dordtse kerkorde van 1618, ontstonden met de Afscheiding van 1834 de (Christelijk) Gereformeerde Kerken in Nederland. De lidmaten van deze gemeenten stonden in Nederland bloot aan wat bijna vervolging genoemd kan worden. Vanaf 1847 emigreerden daarom vele gereformeerden naar Amerika, waar zij zich vestigden in Michigan in het Midwesten, vooral in Grand Rapids en het door hen gestichte Holland.

In 1998 werd over deze Nederlands-Amerikaanse geschiedenis een conferentie gehouden in Kampen, waarvan de voorliggende bundel de bijdragen bevat. In 'Bridging the breaches. An Introduction' (9-13) geven de redacteurs George Harinck en Hans Krabbendam de centrale vragen aan. Tussen Nederland en de Verenigde Staten zijn bruggen blijven bestaan, maar ook breuken ontstaan. En binnen de Amerikaanse gemeenten ging en gaat het debat over assimilatie dan wel behoud van eigen cultuur. Al vroeg, in 1850, sloten de gereformeerden in de Verenigde Staten zich aan bij de Reformed Church in America (RCA). Maar reeds in 1857 scheidden enkele gemeenten zich af van deze naar hun mening te liberale kerk: de Christian Reformed Church (CRC). Deze gereformeerde gemeenten sloegen vervolgens weer een brug naar de Nederlandse broedergemeenten.

De bundel stelt over het algemeen teleur. De meeste bijdragen zijn zo kort dat zij niet verder komen dan algemeenheden. De vergelijking met Duitsland, waarvan de titel gewag maakt, blijft marginaal.

Toch zijn enkele artikelen het vermelden waard. In 'True Brothers. The Netherlandic origins of the Christian Reformed Church in North America, 1857-1880' (61-83) geeft Robert P. Swierenga na een heldere beschrijving van de Amerikaanse afscheiding van 1857 aan de hand van statistieken een beeld van de Nederlandse achtergrond van de ontwikkelingen in de gereformeerde Amerikaanse kerk. Hij concludeert dat een significante meerderheid van de leden van de CRC afkomstig is uit Zeeland en Noord-Nederland, de meer conservatieve provincies. In de Verenigde Staten bestaan zowel de RCA als de CRC in meerderheid uit hervormden. Pas later ontwikkelt de CRC zich tot een buitenpost van de Afscheiding aan de andere kant van de Atlantische Oceaan.

Melis te Velde plaatst in zijn bijdrage 'The Dutch background of the American Secession from the RCA in 1857' (85-100) kanttekeningen bij gelijklopende conclusies van Swieringa in diens vroegere werk. Het merendeel van de gereformeerden stond slechts officieel geregistreerd als Nederlands hervormd, met name in de periode van discriminatie in Nederland. Daarnaast acht Te Velde niet de regionale maar de plaatselijke herkomst van doorslaggevend belang voor het analyseren van de mentaliteit van de gereformeerden en christelijk gereformeerden in Amerika; vooral de geschiedenis van de kerkelijke gemeente in Nederland speelt daarbij een belangrijke rol. Andere relevante factoren zijn onder meer familierelaties en het tempo van assimilatie aan de Amerikaanse cultuur. Precies deze kanttekeningen kunnen interessante invalshoeken voor nader onderzoek vormen.

Herbert J. Brinks, 'Henry Beets (1869-1947). Historian of the Christian Reformed Church' (125-140), analyseert leven en werk van Beets, die beschouwd wordt als de eerste kerkhistoricus

van de Amerikaanse afgescheiden gemeenten. In Nederland vindt onder leiding van Abraham Kuiper in 1886 een tweede afscheiding van de Hervormde Kerk plaats, de Doleantie. In 1892 verenigen deze dolerenden zich met de Christelijk Gereformeerde Kerken tot de Gereformeerde Kerken in Nederland. Beets' optimisme over de mogelijkheid van een soortgelijke hereniging van CRC en RCA in Amerika omstreeks 1892 verandert in een diepgaand pessimisme twintig jaar later. Maar als Beets leider wordt van de evangelisatie van de CRC, wordt hij weer optimistischer, geïnspireerd door de contacten met de RCA-evangelisatie.

George Harinck, 'The secession of 1834 as frame of reference. H. Bouwman and the historiography of the Reformed Churches in the nineteenth century' (141-153), vergelijkt het werk van Henry Beets en de eveneens Amerikaanse historicus Henry E. Dosker (1855-1926) met het werk van de Nederlandse kerkhistoricus Harm Bouwman (1863-1933). Zij analyseren alle drie het gereformeerde verleden vanuit de Nederlandse achtergrond, en beschouwen de ontwikkelingen in Nederland in 1834 en in de Verenigde Staten in 1857 dan ook als identiek. De afsluiting van Harinck — 'It would take almost a century before church historians would better recognize that the history of the American churches had its own dynamics' — klinkt in een artikel van een redacteur naar mijn smaak te veel als een zelfverdediging.

Ruud van den Berg

B. Laan, e. a., ed., *Achter gesloten deuren. Bronnen voor interieurhistorisch onderzoek 1800-1950* (Jaarboek Cuypersgenootschap, XVI (2000); Rotterdam: Uitgeverij 010, 2000, 120 blz., €17,92, ISBN 90 6450 418 0).

De meeste historici weten wel dat boedelinventarissen een belangrijke bron kunnen zijn voor het interieurhistorisch onderzoek. In deze bundel is een artikel opgenomen van een expert op dit gebied, Thera Wijsenbeek-Olthuis, die alle voor- en nadelen van de bron nog eens op een rijtje zet. Verrassender voor niet-kunsthistorici zijn de andere artikelen in deze aardige, en doorgaans fraai geïllustreerde bundel. In de bijdrage met de intrigerende titel 'De poefjes van Schindler. Over de plattegrondtekening en het interieur' schetst Dirk Baalman hoe door het samenspel, en soms uiteenlopende verlangens, van architecten en opdrachtgevers woningen worden ontworpen, waarbij in de plattegronden door de ontwerpers alvast meubelen, poefjes bijvoorbeeld, worden ingetekend. De architect geeft aan hoe de ruimten gebruikt moeten worden. Dat laatste is een indicatie voor de grens aan de bruikbaarheid van de bron: het door de architect uitgedachte interieur is zelden hetzelfde als dat wat de opdrachtgever er daadwerkelijk neerzet, om maar niet te spreken van wat latere bewoners doen. Voor de *wooncultuur* is deze bron dus van beperkte waarde. Jammer dat de plattegronden waarover het gaat op vergrootglasniveau zijn afgebeeld, en dat het wat vaag blijft of er nu veel of weinig van dit soort materiaal is overgeleverd.

Vanzelfsprekend past in deze bundel ook een artikel over de visuele verbeelding van het interieur. Titus Eliëns toont aan hoe gemakkelijk de hedendaagse beschouwer een interieur als 'negentiende-eeuws' bestempelt, als het schilderij of de tekening uit die periode stamt. Veel afbeeldingen beoogden nu eenmaal niet om een bestaand interieur waarheidsgetrouw weer te geven. In zijn artikel staat Eliëns vrij lang stil bij een unieke serie van ruim twintig negentiende-eeuwse interieurportretten, aquarellen van een huis aan de P. C. Hooftstraat. Vooral door haar omvang is deze serie bijzonder, maar ook in andere collecties zijn er veel schilderijen, tekeningen, aquarellen en later in de negentiende eeuw, foto's te vinden, die een belangrijke bron vormen in het interieuronderzoek. Net als vrijwel alle andere auteurs in deze bundel pleit hij